

Universiteit
Leiden

The Netherlands

Interview C.H.E. De Wit

Raben, G.; Vries, R. de

Citation

Raben, G., & Vries, R. de. (1987). Interview C.H.E. De Wit. *Leidschrift/Revolutie In Nederland*, 4(September), 66-85. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/72915>

Version: Not Applicable (or Unknown)
License: [Leiden University Non-exclusive license](#)
Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/72915>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

'Democratie is een zeldzame vogel in de geschiedenis'

Ingesprek met dr. C.H.E. de Wit

'Een boek moet zichzelf verdedigen. Als het dat niet kan, moet het verdwijnen. Kan het dat wel, dan zal het heus wel blijven.' Achterover leunend in zijn tuinstoel geeft dr. C.H.E. de Wit rustig antwoord op onze vraag hoe hij tegen de felle kritiek op zijn werk aankijkt. We spreken hem op een zomerse zaterdagmiddag in zijn woonplaats Oirsbeek, een klein schilderachtig dorpje tussen Sittard en Heerlen. Het is warm, broeierig en daarom vindt het interview plaats in de tuin. Tegen de achtergrond van een ware planten- en bloemenweelde en in het gezelschap van een paar onzichtbare fluitende vogels praten we over zijn omstreden werk, het onderwijs, de democratie, de geschiedwetenschap en vooral Thorbecke, voor wie De Wit een diepe bewondering koestert. Over hem schreef De Wit: 'Dat hij de mensen wekte, werd hem door de aanhangers van het oude kwalijk genomen.' Eengesprek met een zeldzame vogel.

De Wit werd in 1920 geboren in Waspik, een plaatsje in Noord-Brabant, in de omgeving van Waalwijk. Zijn vader had een boerenbedrijf, zodat studeren niet direct voor de hand lag. De Wit ging wel studeren. Hij haalde zijn MO-geschiedenis in Tilburg en studeerde één jaar, tot het kandidaats, in Leiden, onder andere bij de ook uit Waspik afkomstige professor Locher. Zijn ouders accepteerden zijn studiekeuze, hetgeen overigens niet wil zeggen dat ze er geen moeite mee hadden: 'Eén keer kwam mijn vader, die een druk bedrijf had, op mijn studeerkamer en zei: "Wat heb je nou aan geschiedenis? Je kunt toch dokter worden of notaris!" Dat is het enige dat hij gezegd heeft.' In 1946 vertrok De Wit naar Amsterdam waar hij een baan kon krijgen op het St. Ignatiuscollege. Twee jaar later rondde hij zijn studie af en vertrok naar Limburg.

'In 1948 kwam er een vacature in Hoensbroek, Limburg. Eerlijk gezegd heb ik de landkaart moeten bestuderen om te ontdekken of het nu in het Noorden of in het Zuiden lag.

Het heeft me zeker negen à tien jaar gekost voordat ik het gevoel had dat ik les kon geven. Ik gaf namelijk les in drie vakken: geschiedenis, staatsinrichting en economie. Ongeveer in 1957 vond ik dat het toch wel tijd werd om te promoveren. Het moeilijke was natuurlijk om een geschikt onderwerp te vinden. Nu wilde het toeval dat ik bij Romein een scriptietje had gemaakt over de 'Staatkundige verlichting' van Wiselius. Daarbij kwam dat ik ook al in het bezit was van de *Historische Schetsen* van Thorbecke, waar een artikeltje in stond over Schimmelpenninck en Wiselius.

Die schetsen bent u bij Templum Salomonis in Leiden tegengekomen?

Ja, dat klopt. Toen ik al in Amsterdam woonde, kocht ik op een boekenveiling bij Templum Salomons een boek over de Tweede Wereldoorlog en kreeg er een groot pak waardeloze boeken bij. Daarin zaten onder andere de *Historische Schetsen* van Thorbecke en het beroemde boek van De Tocqueville, *L'Ancien Régime et la Révolution*. Die boeken raakte het antiquariaat blijkbaar niet kwijt, anders had men die niet weggegeven. Volgens mij mag je hieruit afleiden dat de interesse voor dat terrein vóór de oorlog hier zeer gering moet zijn geweest. Persoonlijk vind ik dat de twee beste boeken die over het ancien régime geschreven zijn.

In ieder geval, in dat artikeltje van Thorbecke las ik dat Wiselius een nogal belangrijke rol had gespeeld in het Oostindisch Comité. Dat comité was opgericht om de Oostindische Compagnie te vervangen, want die was genationaliseerd. Dat leek me wel wat, omdat het een afgerond onderwerp was. Ik kon bovendien alle stukken in het Depot van het Rijksarchief in Heerlen krijgen. Ik heb toen m'n lessen laten verschuiven, zodat ik op maandag met m'n fiets naar Heerlen kon. Daar lag dan zo'n prachtige bundel uit het Rijksarchief...

Doordat ik met die Oostindische problemen bezig was, kreeg ik te maken met de Nederlandse politiek. Ik moest die problemen inpassen binnen het geheel van de Bataafse tijd, maar ik snapte er niets van! Als men nu vraagt hoe ik tot mijn opvattingen ben gekomen, dan kunnen anderen dat soms beter verklaren dan ikzelf. Ik wist alleen maar dat wat anderen erover schreven niet klopte, voortdurend in strijd was met elkaar. Ik vind nog steeds dat Colenbrander met z'n

Democratie is een zeldzame vogel in de geschiedenis

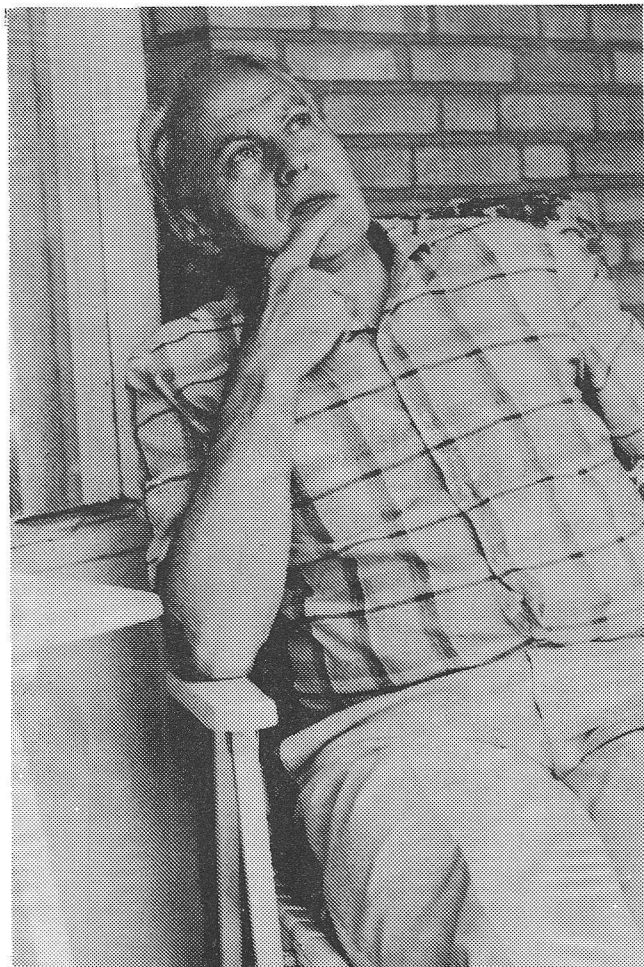

Foto: R. Raben

begripen niet helder, zelfs onjuist is. Toch blijft zijn boek over de patriottentijd hét standaardwerk.

Hebben uw mentoren een rol gespeeld bij de keuze van uw promotie-onderwerp?

Nee, niet echt. Ik zat hier natuurlijk geïsoleerd. Er was geen sterveling op school die vroeg waar ik mee bezig was. Alleen mijn vrouw was zeer geïnteresseerd. Ik zat ook niet in het academische circuit. Veel belangrijker is dan ook geweest wat ik las, Thorbecke bijvoorbeeld. Die man is zo razend moeilijk. Ik schat dat ik hem zo'n vijftig keer gelezen heb en ik geloof dat ik hem nu enigszins begrijp. Ook van Croce heb ik veel gelezen. Dat is een uitermate belangrijk historicus, vooral op het gebied van de theorie. Hij heeft een boek geschreven, *Logica come scienze del concetto puro*, over het juiste begrip, en dat heeft mij denk ik het meest geholpen. Croce stelt namelijk dat geschiedenis alleen maar kan functioneren als men de juiste begrippen hanteert. Je kunt zo geleerd zijn als wat en onvoorstelbaar veel geschreven hebben; als je niet de juiste begrippen hanteert, is alles waardeloos. Die man heeft me zó overtuigd: een juist begrip is een historisch begrip. Anders gezegd, woorden hebben in een bepaalde tijd een andere betekenis. Ik zal een voorbeeld geven: in het oud-europees recht betekent patriot iets anders dan in de tijd van de Verlichting. Constitutie, representatie, daar geldt precies hetzelfde voor. Een juist begrip kun je ook onderverdelen, omdat het een organisch begrip is. Je kunt dus patriotse regenten, of beter gezegd oud-patriotse, onderverdelen in radicalen en gematigden. Een juiste verdeling. Je kunt nieuw-patriotten - nieuw-republikeinen kun je hen ook noemen - onderverdelen in gematigden en radicalen, en zo voorts. Maar als je eerst regenten en burgers op één hoop hebt gesmeten en ze vervolgens gaat verdelen in gematigden en radicalen, dan is het een slag in de lucht. Eigenlijk is dat het belangrijkste dat mij vooruit heeft geholpen. Toenging ik begrijpen wat er gebeurde.

Nu kun je de Bataafse tijd natuurlijk alleen begrijpen als je de voorafgaande tijd bestudeert. En toen ik daar eenmaal mee bezig was, ging het boek van Palmer, naast vele andere, een rol spelen, maar toen was ik al bijna klaar met mijn dissertatie. Soms lees je dat Palmer mij beïnvloed heeft en ik op mijn beurt Schama, maar het proces van historische kennisvorming verloopt toch wel wat ingewikkelder. Ongetwijfeld heeft Palmer mij achttiende-eeuwse begrippen helder gemaakt, maar dat zou niet mogelijk zijn geweest als ik daar zelf niet lang mee bezig was geweest. Hetzelfde geldt voor Schama.

Democratie is een zeldzame vogel in de geschiedenis

Naast Croce was Dumont Pigalle voor mij eveneens een ontdekking. Gelukkig wordt deze bron steeds meer gebruikt. Maar onlangs schreef een auteur erbij: 'met voorzichtigheid te gebruiken.' Kijk, dat is voor mij nou onbegrijpelijk. Ieder archief moet met voorzichtigheid worden gebruikt! Of dat nou het Koninklijk-Huisarchief of Dumont Pigalle is, of Thorbecke of Van Hogendorp.

U heeft aan uw dissertatie zo'n acht jaargewerkt?

Ja, ongeveer zeven en een half jaar. In 1965, toen was ik 45 jaar, was het klaar, finito.

Op maandagen en in de weekeinden?

En in de vakanties. Ja, dat is niet altijd even leuk geweest, ook niet voor de anderen...

In het voorwoord van 'De Nederlandse Revolutie van de achttiende eeuw' schrijft u dat het voor een historicus een probleem is om, ver van de archieven, in Limburg te wonen en een volle onderwijstaak te hebben. Heeft u zich niet bewust in een isolement geplaatst?

Nou, isolement, ja en neen. Afstandelijk kun je zeggen van wel, maar geestelijk is er in Nederland eigenlijk geen isolement mogelijk. Er was voor mij ook geen andere mogelijkheid. Ik heb nooit verder gesolliciteerd. Het beviel me hier trouwens uitstekend en ze hebben me ook nooit gevraagd. Niet dat ik dat erg gevonden heb. Het was in wezen ook wel fijn om onafhankelijk te zijn.

Betekent dat, dat het onderwijs u eigenlijk meer heeft geboden dan de wetenschap?

Het is juist de ideale combinatie. Een professor moet onderzoek doen, maar moet ook onderwijs geven. Dat heb ik op lager niveau gedaan en met plezier. Ik vond het prettig om met jeugd om te gaan en ik heb er nooit spijt van gehad. Het is overigens maar zeer de vraag of ik aan de universiteit meer tijd zou hebben gehad.

Bent u na uw dissertatie, tot uw pensionering, in het onderwijs werkzaam gebleven?

Ja, maar in 1971 kreeg ik van het pas geopende NIAS de mogelijkheid een jaar in Wassenaar te studeren en dat was een prachtige kans. Met één Nederlandse en twee Duitse collega's bewoonden wij een afzonderlijk gebouwtje. Dat klikte geweldig. Iedere avond om een uur of acht hielden we op en dan moesten die Duitsers me soms uit het gebouw wegslepen! In die tijd heb ik m'n tweede boek kunnen schrijven. Een jaar of vijf later kreeg ik van ZWO nog een half jaar studieverlof en toen heb ik mijn derde boek geschreven.¹

U hebt er geen spijt van dat u niet meer tijd aan onderzoek hebt kunnen wijden?

Ergens wel natuurlijk. Kijk, doordat ze mij in 1971 bij de Leergangen vroegen, waar ik theoretische en nieuwe geschiedenis moest geven, werd het me toch wel een beetje veel. Er schoten maar weinig mogelijkheden over om te publiceren.

Nog even over het onderwijs. Er is de laatste tijd nogal veel aan de hand geweest: de HOS-nota is ingevoerd, de klassen zijn vergroot, er is veel bezuinigd, ga zo maar door. Nu wordt er door de fractieleider van de VVD, de heer Voorhoeve, weer gepleit voor een meer bedrijfsmatige aanpak: salaris naar prestatie. Hoe kijkt u hiertegenaan?

Ik was wel leraar, maar ik ben nooit actief geweest in een vakbond of hoe je het noemen wilt. Ik kan alleen maar zeggen dat de klasvergroting funest is. Ik geloof dat je 34 mensen in je eindexamenklas kunt krijgen! Ja, dan heeft die mijnheer nog nooit voor de klas gestaan. Dat zouden ze wel eens moeten doen. Dit is absurd. Wat die bedrijfsmatige aanpak betreft, zal het benodigde beoordelingssysteem waarschijnlijk meer geld gaan kosten dan ze op de andere manier denken te verdienen.

Wat vindt u overigens van de voorstellen om geschiedenis te integreren met andere alphavakken, zoals maatschappijleeren aardrijkskunde?

Infantilisering. Dat is gewoon het gevolg van infantiel denken. De verbanden tussen vakken moet de docent zelf leggen. Als je geschiedenis geeft, moet je je verdiepen in aardrijkskundige situaties, in staatsrechtelijke en economische problemen. Een goed docent is meer waard dan fantastische systemen met minder goede docenten.

Democratie is een zeldzame vogel in de geschiedenis

Zijn dit niet allemaal signalen dat de alphavakken in een crisis verkeren? Op de televisie draait zelfs een Postbus 51-spot, waarin leerlingen wordt aangeraden exacte vakken te kiezen omdat ze daarmee verder kunnen komen.

Ik geloof dat de alphavakken ook voor het bedrijfsleven altijd hun waarde zullen behouden. Een bedrijf dat alleen economisch denkt, zal het op den duur niet redden. Natuurlijk moet er economisch gedacht worden, maar daarnaast moet men ook een maatschappij in ontwikkeling kunnen zien en de wereld buiten Nederland. Die betavakken zijn natuurlijk onmisbaar, maar ons vak gaat over mensen. En wat is nou het voornaamste: de dingen of de mensen? Ik geloof dat historisch inzicht en besef nodig is voor iemand in de politiek, in het zakenleven, voor iedereen die nadenkt.

Heeft u in uw lessen ook aandacht besteed aan het onderwerp waarmee u wetenschappelijk altijd bezig bent geweest: staatsvorming, democratisering?

Ja, misschien was mijn school één van de weinige waar het werd behandeld: de ontwikkeling van Nederland in de achttiende eeuw naar de negentiende, zeg maar van oligarchisch naar democratisch stelsel. Op de meeste scholen werd het overgeslagen, omdat het waardeeloos was. En dat was het ook met die oude verhalen...

Hoe heeft u die ontwikkeling verklaard?

Het is zo logisch als wat. Stel, ik ben regent. In 1795 worden de orangisten aan de dijk gezet en komen die ellendige oproerlingen van een democraten aan de macht. Die worden verslagen, eigenlijk door Napoleon kun je zeggen, en in 1801 zoeken we contact met de andere regenten. Dan zitten we pas zes jaar verder. Hoe kun je dan in mentaliteit of geest veranderd zijn? Die dachten hetzelfde! Wij zitten allemaal te denken, zoals Colenbrander ons vertelt, dat die mensen veranderd zijn. Maar als ik toen regent was geweest, dan zou ik ook na zes jaar hebben gezegd: 'potverdorie, nou is het afgelopen!' Dat is voor mij geen zaak van goed of slecht. Alleen was de ontwikkeling van het democratisch denken in Nederland van essentieel belang voor herstel en redding van het land.

Neem nu het geval van de regering Schimmelpenninck. Wat zeiden de moderaten-geschiedschrijvers, de conciliante school: de democraten hebben niks bereikt, Schimmelpenninck wel, die brengt de eenheid van financiën. Colenbrander is op dat punt volslagen in de war, die weet niet meer waarover hij schrijft. De zaak zat wel anders in elkaar. In Den Haag bevond zich een zekere De Bosset, een glashelder rapporteur voor kleine Duitse vorsten, die in de Haagse kringen overal toegang had. (De Wit maakt het gebaar van geld). Hij heeft in zijn stukken meegedeeld wat hij zelf in Den Haag heeft gehoord. Wat blijkt: Napoleon moet geld hebben, omdat de oorlog na 1803 herleeft. Hij roept Schimmelpenninck, in die tijd ambassadeur in Parijs, en zegt: 'Ik heb je nodig, maak een regeringsplan.' Wat doet Schimmelpenninck, hij keert terug naar Den Haag en met wie gaat hij vergaderen? Met de regenten natuurlijk! Vervolgens wordt het rapport Schimmelpenninck opgesteld. Colenbrander heeft dat het rapport-Marmont genoemd. Volgens hem zou het rapport van de democraten zijn, maar dat is onmogelijk. Wat is de teneur: we moeten verder gaan op de weg van 1801 en terugkeren naar de oude vormen van staat en regering. Dus verder afbreken van wat er nog aan eenheid is. Napoleon zit ermee in zijn maag. Hij denkt er eerst nog aan een ander te benoemen, maar zegt dan: 'Luister eens Schimmelpenninck, het interesseert me eigenlijk niet wat je doet, als ik maar geld krijg. Ik wil eenheid van belastingen.' Napoleon dicteert dus eenheid van belastingen. Als je dát voorschrijft, dicteer je nog veel meer eenheid. Dan moet je de administratie van de gewesten één maken, daar ontkom je niet aan. Dat is de beroemde moderaten-politiek, die afhangt van de wind die waait.

Kijk, u mag niet vergeten dat de twee oligarchische partijen zich in 1801 aaneensluiten - de conciliantie der regentenpartijen - en dat de democraten overblijven. Die verdwijnen uit de banen, bijna uit het maatschappelijk leven, een beetje overdreven gezegd. In een economisch slechter wordende tijd. U begrijpt dus dat de moderaten - degenen die de aanhang vormden van de aristocratie - zich moesten schikken, wilden zij zich handhaven. Dat is geen lafheid, of wij in zo'n situatie anders gehandeld zouden hebben, is nog maar de vraag.

Thorbecke wist heel goed hoe de maatschappij in elkaar zat. Hij zegt dat tot 1848 het systeem blijft staan dat in 1801 is opgebouwd.

Democratie is een zeldzame vogel in de geschiedenis

Een maatschappij dus die bestaat uit de oude geslachten met hun cliënten. Ik las overigens in de artikelen die in *Leidschrift* worden gepubliceerd, dat bij de burgerlijke organisaties zoveel lagere rangen aangesloten waren. Het is niet onmogelijk dat daarbij ook een zekere vorm van cliëntschap een rol speelde.

Was dat voor u een verrassing?

Dat had ik me niet zo gerealiseerd, dat moet ik eerlijk bekennen. Toen ik dat las, dacht ik, hé, dat zou evengoed hetzelfde kunnen werken als bij de oligarchie.

Als we nu eens kijken naar uw tweede boek. Een groot deel daarvan is besteed aan de acties van de orangisten. U geeft daarvan een geheel ander beeld dan we meestal lezen.

Meestal lees je dat de burgers soldaatje wilden spelen. Wat was de werkelijkheid: de orangisten beginnen met terreur - laten we zeggen baldadigheden. Ze slaan ruiten is, molesteren en gaan ook wel verder. Dáár is primair die burgerbewapening voor gekomen, ook op verzoek van de patriotse regenten zelf. Toen ik boeken uit die tijd las waarin wordt beschreven dat die terreur georganiseerd was, wilde ik weten hoe het zat. Dat was niet zo gemakkelijk. Eerst heb ik de correspondentie van Harris, de Engelse gezant die de leiding neemt, regel voor regel bestudeerd. Daarna de uitgaven over de Engelse buitenlandse politiek van de achttiende eeuw, die in een opslagplaats van de Koninklijke Bibliotheek liggen. Vervolgens heb ik Dumont Pigalle onderzocht, die verslagen geeft van mensen die zelf het slachtoffer waren geweest en in Frankrijk verbleven. Eén ervan is Van der Schatte, een regent uit Zierikzee. Verder heb ik ook de correspondentie van Van Hogendorp zelf bekeken. Hij schrijft er in zijn brieven heel duidelijk over. Duidelijk, als je weet hoe het is verlopen. Kijk, die burgers waren toch niet getikt als ze zeiden dat hun huizen waren geplunderd, afgebroken en noem maar op? Dat kan toch niet overal toeval zijn geweest? Dat is een belangrijk element geweest bij hun bewapening. Ik zou het prima vinden als iemand dit kon weerleggen.

Je leest ook nog steeds van die verhalen dat de acties van de burgers en de regenten als een kaartenhuis in elkaar stortten. Het Pruisische leger bestond uit 25.000 man met kanonnen, terwijl daar-

tegenover verspreid hoogstens 9.000 burgers stonden met een geweertje, van wie bovendien soms thuis de huizen werden geplunderd of afgebroken. Dat moet je je es even voorstellen! Toch hebben ze nog een maand die Pruisen tegengehouden en Van Brunswijk heeft hem nog geknepen of hij het wel zou redden. Dat zijn van die fabeltjes uit de oude doos.

We leven nu in 1987, tweehonderd jaar na de gebeurtenissen van 1787. Blazen we wat toen gebeurden niet een beetje op?

Nee, we maken het noch mooier, noch belangrijker dan het was. Het was uiterst belangrijk. Je leest zo vaak dat onze geschiedenis zo glad en zo soepel is verlopen. We hebben geluk gehad. We hebben net in die uithoek gezeten waar telkens het buitenland ons vooruit-hielp. Frankrijk hielp ons aan de eenheid, de hulp van de Duitse liberalen aan de democratisering van 1848 was aanzienlijk. Wij hadden geen politieke eenheid, beslist niet. Je kunt zeggen dat de gewesten soeverein waren, maar je kunt evengoed beweren dat de lokale eenheden dat waren. In alle landen is over die eenheid van de politieke macht, van de staat, soms decennia lang oorlog gevoerd. Frankrijk heeft er eeuwen over gedaan, Engeland nog langer zelfs. In een gestage strijd naar de, zeg maar, moderne staat. Duitsland heeft er enkele oorlogen voor moeten voeren. Dacht je dat bij ons het probleem iets van een muggebeet was? Stel je je eens voor dat Frankrijk er niet was geweest. Hoe denk je dat de ontwikkeling van Nederland dan was verlopen! Kijk, Frankrijk greep in omdat het geld nodig had voor de oorlog. Logisch, zo gaat dat in de politiek. Die komen hier niet om ons uit de ellende te helpen. Maar tegelijkertijd hielp Frankrijk ons aan de eenheid die de burgers niet konden handhaven.

In 1848 lijkt het heel makkelijk gegaan te zijn. U spreekt dan ook niet over een revolutie, maar over een wonderlijke ommekeer.

Als we het eerlijk bekijken, dan is bij ons de democratie, of laten we zeggen: het liberalisme in oudere zin, via een achterdeur binnengeslopen. Laatst zei Von Weiszäcker, de filosoof, op de televisie dat hij het zo betreunde dat Duitsland geen liberale fase had gekend in zijn geschiedenis, in de vroeg-democratische periode. Ik zou hem kunnen troosten met het feit dat de Duitse liberalen Nederland aan

de democratie hebben geholpen. Waarom is Willem II overstag gegaan? Angst voor wat de Duitse liberalen deden! Willem II had het geluk dat die Duitse liberalen nog een tijd op straat schoten en knokten. Dat dat het parlement is overkomen, dat nog gekozen was op de oude wijze. Tot drie keer toe heeft Willem II ingegrepen voordat het parlement de grondwet accepteerde. Er is eens gezegd - en dat is helemaal niet zo vreemd - dat er al lang weer een staatsgreep had plaatsgevonden, als Willem III niet zo'n vreemde en onhandelbare vorst was geweest. Zo hadden we het liberale ontwerp van grondwet ook rustig kunnen begraven als Willem II een half jaar eerder was gestorven. Er zijn in Europa meer van die grafstenen voor grondwet-tengemaakt.

In uw boek over Thorbecke gaat u in op diens visie op het ontstaan van revoluties. U schrijft: 'Thorbecke verklaarde het ontstaan van revoluties uit ideeën die in achtergebleven, versteende toestanden hun oorsprong vinden (...) Om dat nieuwe tot overwinning te voeren, daarvoor was het historisch individu onmisbaar.' Onderschrijft u de visie van Thorbecke?

Dat is natuurlijk een moeilijk punt. Sociaal-economische factoren, het denken, en het individu spelen daarbij een grote rol, maar ook het toeval, zoals in onze geschiedenis. Dat zijn de elementen die altijd naar voren komen. Nu zijn wij enigszins bepaald geweest door het marxisme, dat alles verklaart uit de sociaal-economische situatie. Ik matig mij daar geen uitspraken over aan. Ik kan mij voorstellen dat mensen in sommige landen een revolutie maken op grond van de sociaal-economische situatie. Dat is een kwestie van leven of dood. Bij de revolutie van de burgerij zal die gedachte van 'hij wordt slapende rijk en ik zwoeg' ook wel een rol hebben gespeeld, maar belangrijker is toch de gedachte geweest dat zij, mensen met ontwikkeling en kennis, evenveel recht hadden als de heersende groepen. Dat is een gewoon menselijke gedachte. Ik ontken de sociaal-economische factoren dus niet, maar de zwaarte ervan hangt af van de tijd en de mensen. Daarnaast heeft het individu natuurlijk een enorme betekenis.

Hebben ook in de jaren 1780 individuen een rol gespeeld, of moet je dan meervan groepen spreken?

Je kunt inderdaad niet spreken van hèt individu, want er zijn enkele honderden lokale, soevereine eenheden. Op den duur begint zich in Holland een groepje te manifesteren met inzicht en durf. Daar zitten onder andere Pieter Paulus en Pieter Vreede bij. Van een eenheid was echter nog geen sprake, die moest gewoon groeien. Colenbrander zegt ten onrechte dat die eenheid ontstond door hun verblijf in Frankrijk. Het was natuurlijk dat de burgers eenheid en steun bij Oranje zochten.

U streeft naar synthetiserende geschiedwetenschap. Vindt u dat ware geschiedschrijving hieraan moet voldoen?

Geschiedenis is geen weergave van de werkelijkheid. Dat kan niet. De menselijke geest plaatst feiten in een verband en een volgorde. Daarom zeg ik: de geschiedenis, de feiten, dat is niets. De geschiedenis is het beeld dat de geschiedschrijver vormt en dat door iedere lezer weer anders wordt beleefd. De geschiedenis als zodanig bestaat dus niet, de geschiedschrijving wel.

Je ziet dat men wat betreft de vaderlandse geschiedschrijving langzamerhand ieder plaatsje en ieder plekje op de kaart gaat bestuderen. Bestaat daardoor niet het gevaar dat we de verbanden uit het oog verliezen. In dit kader citeren we een uitspraak van E.H. Kossmann. In de Leidschriftbundel 'Over nut en nadeel van de geschiedtheorie' schrijft hij: 'Misschien zijn we niet eens ver meer af van het ogenblik waarop de synthetische geschiedschrijving in feite onmogelijk is.'

Ik zou het niet weten. Synthese is een beeld, en je zult nooit buiten een beeld kunnen. Die plaatselijke histories zie je heel dikwijls ontstaan - en dat vind ik ook juist - uit lokaal patriottisme. En als die goed beoefend wordt, is die prachtig en onmisbaar. Ik vind dat die lokale geschiedenissen, om het zo maar eens te zeggen, een geschiedbeeld als een diamant kunnen bijslipen, zodat het meer schittert en niet te vlak wordt.

Maar is het niet zo dat op een bepaald moment, en zeker bij een zo gecompliceerde periode als de 'patriottentijd', als we die naam nog

Democratie is een zeldzame vogel in de geschiedenis

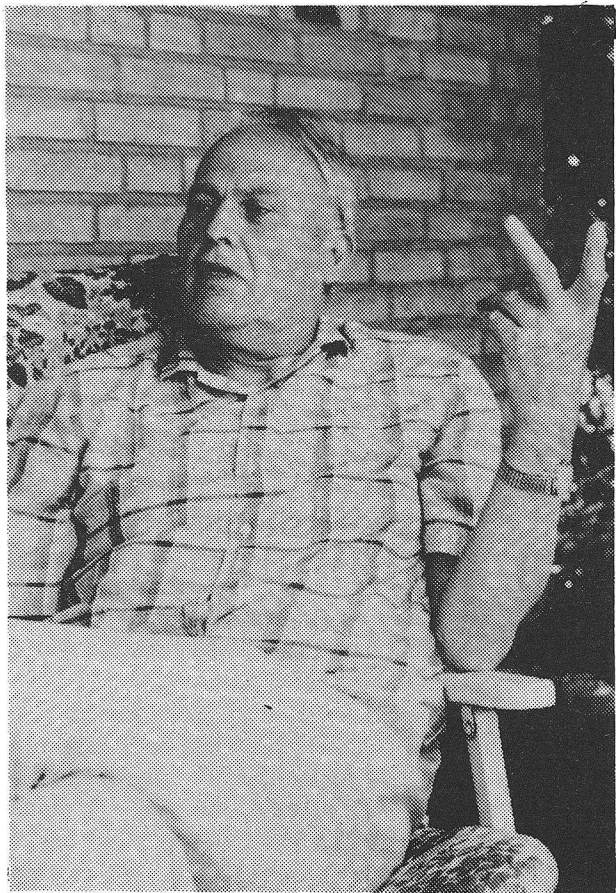

Foto: R. Raben

eens mogen gebruiken, dat geschiedbeeld verdwijnt in een grote chaos van gegevens en regionale verschillen?

Het woord chaos vind ik wel juist voor de situatie van Nederland in die tijd, want er was een chaos van soevereine eenheden. Maar het sterke daarvan is, dat al die lokale eenheden zich uit die chaos willen losmaken. Dáár gaat het eigenlijk om.

Dus het heeft toch nog nut om in al die plaatsjes te onderzoeken watzich daar heeft afgespeeld?

Ja, want al die verschillen weerspiegelen heel goed de verbrokkeling in die tijd. Bovendien interesseert het de mensen hoe het in hun stad of dorp gegaan is. Nogmaals: ieder geschiedbeeld wordt genuanceerder, krijgt meer hoeken en kanten die meer licht geven, naarmate er meer onderzoek wordt gedaan. In feite is mijn boek dan ook 'niet te lezen', want het gaat alleen maar over de grote lijnen. Het gaat pas leven, als je een stad of een dorp neemt en die plaatst in de goede context van het betreffende gewest. Dan gaat het pas leven, heeft het meer beeldend vermogen. Meer in ieder geval dan zo'n algemene geschiedenis.

Kijk, ik heb niet *het* beeld gegeven, ik heb *een* beeld gegeven en dat zal heus wel worden bijgeschaafd, dat zal zich blijven ontwikkelen. Waar ik zo'n bezwaar tegen had, was dat er vroeger één beeld steeds werd herhaald, dat mijns inziens in vele opzichten onjuist was. Nu is er in ieder geval beweging in gekomen. Ik beweer niet dat ik volledig gelijk heb, dat is onzin, dat kan niet.

Methodologie is een onderwerp dat vooral de laatste jaren, ook in Nederland, wat meer aandacht krijgt. Vindt u dat een historicus, een aankomend historicus, daarecht iets mee kan?

Ik heb me de laatste jaren sterk geïnteresseerd voor methodologie, onder andere via Croce. Hij heeft een boek geschreven dat is vertaald, *Zur Theorie und Geschichte der Historiographie*. Dat is één van de klassieke boeken over geschiedschrijving. Ik vind het, ondanks de kritiek die men erop kan hebben, nog altijd één van de beste. Het nut van methodologie is betrekkelijk. We moeten al die vroegere schrijvers niet als een partijtje sufferds gaan beschouwen, nu wij de methodologie zogenaamd onder de knie hebben. Het is wel belangrijk om te weten wat je vak is, wat geschiedenis is. Of je daar een beter historicus door wordt, weet ik niet. Het directe nut voor de geschiedschrijving als zodanig is volgens mij betrekkelijk.

We stellen u deze vraag mede omdat u juist op het punt van vooringenomenheid en subjectiviteit scherp bekritiseerd bent. J.J. Woltjer werpt u bijvoorbeeld naar aanleiding van uw boek 'De strijd tussen

aristocratie en democratie in Nederland' voor de voeten dat u bevooroordeeld naar de patriottentijd hebt gekeken. Letterlijk zegt hij: 'Dit vooroordeel, deze argwaan en dit wantrouwen tegen al wat aristocratisch is of de aristocraten steunt, brengt de schrijver vaak tot onnauwkeurigheden of tot een merkwaardige interpretatie van zijn bronnen.' Woltjer staat in deze kritiek niet alleen. Acht u zijn opmerkingen terecht?

Daarover heb ik het in *Het ontstaan van het moderne Nederland* al eens gehad.² Maar ik wil er toch nog wel iets van zeggen. Ik vind dat een historicus rustig zijn gedachtengang en opvattingen mag geven. Maar hij moet zich bewust zijn dat hij nooit met goeien of slechten te maken heeft. Hij mag zich echter best uitspreken over wat in zijn ogen toekomst heeft en wat niet. Mijn vraag was: hoe ontstond het moderne Nederland en welke rol speelden daarbij groepen en individuen. Volgens de vroegere voorstelling waren de patriotse regenten en moderaten met Schimmelpenninck de eigenlijke hervormers. Ik meen aangetoond te hebben dat deze voorstelling onjuist is.

U vindt de kritiek van Woltjer dus onjuist en onterecht?

Ik vind het gewoon een recht van de historicus om na grondig onderzoek zijn visie te geven en zich niet achter vaagheden te verschuilen. Dat moet niet provocerend zijn. Misschien ben ik dat hier en daar geweest, dat ontken ik niet. Ik had soms wel eens een iets milder woord kunnen gebruiken. Maar verder heb ik nergens spijt van.

Een ander punt van kritiek betreft uw denken in tegenstellingen. Men verwijt u dat u bewust dingen hebt weggelaten. Naar aanleiding van 'De Nederlandse revolutie van de achttiende eeuw' schrijft M. van Os bijvoorbeeld: 'Zijn voorstelling van zaken is mij vaak te gepointeerd, alsof zijn visie met hem op de loop is gegaan, de logika van een eigen zienswijze hem dwong tot uitspraken die eenzijdig zijn, omdat ze te rechtlijnig beredeneerd worden met veronachtzaming van wat mede werkelijkheid was.' Dit is toch een aanval op uw integriteit als historicus?

Dit citaat vind ik frasologie. En als mijn integriteit moest afhangen

van de recensies, dan zou het er slecht mee gesteld zijn. Zo'n algemene opmerking kun je altijd plaatsen, al recenseer je een Chinees boek.

Bij lezing van de recensies valt de scherpe en soms onheuse toonzetting op. Wat is daarvoor de reden, denkt u?

Misschien genoot ik niet de 'bescherming' van het academisch circuit. Ik had ook geen ambities in die richting. In de tweede plaats heb ik misschien meer gezegd dan anderen durfden te zeggen. Ik heb in ieder geval de geschiedenis beschreven, zoals ik die gevonden en ook bevonden heb. Dat recht heb ik en dat recht zal ik ook blijven uitoefenen. Ach, als regel wil ik daar eigenlijk nooit op ingaan. Ik meen dit: een boek moet zichzelf verdedigen, en als het dat niet kan, moet het verdwijnen. Kan het dat wel, dan zal het heus wel blijven.

U zegt zojuist zelf al dat u zich soms een beetje te scherp hebt uitgedrukt. U hebt een vrij polemiserende toon in uw boeken.

Kijk, polemiserend, zo noemen ze het. Ik zeg: als je een lange tijd hebt gestudeerd en je hebt een beeld van de geschiedenis, dan heb je het recht dat te geven. Ook al valt dat niet lekker. Als je dat polemiseren wilt noemen, mirégal.

Zouden historici minder behoudzuchtigen genuanceerd moeten zijn?

Ik vind dat een historicus moet nuanceren. Van plaats tot plaats, van mens tot mens, je moet alles naar omstandigheden beoordelen. Ik kan die regenten best begrijpen. Je moet niet vergeten: democratie was iets nieuws en het was in Frankrijk allemaal niet zo leuk geweest. Die nuance, die moet erin zitten. Maar ik zeg van mijn kant dat het voor de ontwikkeling van Nederland allesbehalve gunstig is geweest. Uit 1801 is de geest van de hele eerste helft van de negentiende eeuw voortgekomen. 1813 is geen caesuur op dit gebied.

Er is dus in feite in het Nederlandse historiografisch klimaat een angst om een bestaand beeld van een periode radicaal te veranderen.

Wij hadden een idylle opgebouwd. In 1801 werd het radicalisme de grond in geboord en kwam er een ontwikkeling van gematigden, van Schimmelpenninck. In dezelfde lijn liggen, vind ik, de conservatief liberalen, die eigenlijk ook liberaal waren en veel gematigder dan

Democratie is een zeldzame vogel in de geschiedenis

Thorbecke. Zoethoudertjes noem ik dat. Het klopt niet. Je hoeft Thorbecke maar te lezen: conservatief liberalen kent hij niet En moderaten die een politiek voerden, bestonden niet. Die voerden geen politiek, die deden alleen wat hen werd opgelegd.

Uit uw werk en uit de recensies komt naar voren dat u graag met tegenstellingen werkt. U hebt een soort van dialectische benadering
De geschiedenis verloopt alleen maar via tegenstellingen. Dat geldt ook voor het leven zelf.

Aristocratie-democratie, heren-ingezetenen, volgens u verloopt het hele historische proces volgens de dialectiek?

Zo mag je het wel zeggen. Dat is de motor van de ontwikkeling. Ik heb hoofdzakelijk aandacht besteed aan de politieke conflicten en andere gebieden buiten beschouwing gelaten. Op politiek gebied is dit volgens mij het thema waardoor die tijd het meest begrijpelijk wordt. Maar er zijn ook andere zaken aan de gang, dat begrijp ik heel goed.

Is het werken met tegenstellingen ook een soort levenshouding van u?

Néé, helemaal niet. Ik vind het ideaal, om het zo maar te noemen, de synthese. Maar je moet de tegenstellingen niet wegduwen, want dansnap je niet wat synthese is.

U zoekt ze niet op?

Zeker niet. In mijn dagelijks leven ga ik ze nog liever uit de weg. Mijn werk heb ik geschreven, omdat ik tot de overtuiging was gekomen dat het bestaande verhaal onbegrijpelijk is en niets verklaart. Nogmaals: met foutieve begrippen kun je geen geschiedenis schrijven.

We hebben een aantal citaten uit recensies gehaald. Voelt u zich eigenlijk wel begrepen?

Ik moet zeggen dat er langzamerhand meer begrip komt bij de jongere mensen en ook wel bij ouderen. Maar ja, je moet aan de andere kant niet vergeten wat het betekent om als historicus hier in Limburg

in conflict te komen met, ik zal maar zeggen, de academische wereld - een groot woord, hoor! Dan ben je natuurlijk in het begin David.

Vondu dat een prettige rol?

Toen die me opgedrongen werd, ben ik daar niet voor teruggeschrokken. Iemand noemde onlangs mijn boeken provocerende boeken. Als je nou zegt: wakkermakend, maar provocerend?

U spreekt over wakkermakende boeken. Mogen we hieruit afleiden dat u zich ook wat doelstelling betreft kunt identificeren met Thorbecke?

Ja, dat kun je wel zeggen. Ik vind dat hij binnen de mogelijkheden van die tijd het uiterste heeft gedaan. En er is geen persoon, behalve Willem van Oranje, die zó'n invloed heeft uitgeoefend op alle aspecten van het leven. Revoluties die vandaag beginnen en morgen effect moeten hebben, kun je wel vergeten. De goede kunnen alleen maar werken op de lange termijn. Dat is in onze tijd eigenlijk het gevaarlijke: alle landen die arm zijn en waar morgen de lepel niet in de brijpot staat, zeggen dat het mislukt is. Zoiets werkt op lange termijn. Ik geloof dat dat ook geldt voor de literatuur, de medische wetenschappen en héél veel andere gebieden.

In uw werk beschrijft u het democratiseringsproces. We nemen aan dat u zelf aan democratie ook waarde hecht.

Dat is toch de vorm die tot nu toe nog niet is overtroffen. Democratie is een zeldzame vogel in de geschiedenis. Ieder jaar dat je in een democratisch land leeft, mag je in je handen klappen.

Hoe kijkt u in dit verband aan tegen de uitspraak van onze minister-president Lubbers dat het democratiseringsproces in Nederland een beetje te ver is doorgeschoten?

Ik geloof wel dat er een gevaar is dat het lichaam van de staat overbelast raakt. Er is een grens aan de mogelijkheden van de staatsvoorzieningen. Aan iedere theorie zijn grenzen, ook aan democratisering.

Democratie is een zeldzame vogel in de geschiedenis

Dat betekent dus ook dat democratie als ideaal nooit in zijn totaliteit werkelijkheid zal worden?

Er zijn geen idealen die bereikt worden. Die eis mag je ook aan geen enkel ideaal stellen. Als je aan jezelf begint, weet je al zo dat het onmogelijk is.

Tot slot: we zijn telkens met het verleden bezig geweest. Nu even de toekomst. U bent nu gepensioneerd, heeft u nog plannen om uzelf aan de wetenschap te wijden, aan de patriottentijd of Thorbecke?

Dat hangt van de omstandigheden af. Ik heb veel geschreven, ik had een volle baan, de Leergangen, dus de eerste tijd zeg je onherroepelijk dat je het eens wat kalmer aan wilt doen. Ik weet het echt nog niet. Bronnenonderzoek is altijd één van mijn liefste bezigheden geweest. Ik meen dat je niet genoeg kunt zoeken naar bronnen, bronnen, bronnen. En die zijn er nog in grote hoeveelheden. Ik heb dikwijls in het Rijksarchief gezeten en dan zag ik dat 95% van de aanwezigen hun oma's en opa's, of onwettige voorouders zat te achterhalen. Dikwijls heb ik daar rondgewandeld, langs 'eindeloze meters' bronnen die nooit door iemand worden geraadpleegd en die dan bewaard moeten worden tot er over honderd jaar wel eentje is die daariets zoekt...'

NOTEN

1. Van de hand van dr. C.H.E. de Wit verschenen de volgende publicaties:

- *De strijd tussen aristocratie en democratie in Nederland, 1780-1848. Kritisch onderzoek van een historisch beeld en herwaardering van een periode* (1e druk Heerlen, 1965; Oirsbeek 1977²);
- *De Nederlandse revolutie van de achttiende eeuw, 1780-1787, oligarchie en proletariaat* (Oirsbeek 1974);
- *Het ontstaan van het moderne Nederland (1780-1848) en zijn geschiedschrijving* (Oirsbeek 1978);
- *Thorbecke en de wording van de Nederlandse natie* (Nijmegen 1980);
- 'Oud en modern. De Republiek 1780-1795' in: *Algemene Geschiedenis der Nederlanden IX* (Haarlem 1980) 113-125.

Remco Raben/Geert de Vries

- 'Oud en modern. De Republiek 1780-1795' in: *Algemene Geschiedenis der Nederlanden IX* (Haarlem 1980) 113-125.
- 2. C.H.E. de Wit, *Het ontstaan van het moderne Nederland*, p. 118-144.

KOONYKER

INTERNATIONALE UNIVERSITAIRE BOEKHANDEL

Als boeken- en tijdschriftenleverancier sinds 1863 bieden wij een service die gericht is op de wensen van de wetenschappelijke bibliotheek.

Via een volledig geautomatiseerde besteladministratie abonnementenverwerking en een uitgekiend faktureersysteem, behandelen wij uw opdrachten snel, efficiënt en tegen aantrekkelijke leveringsvoorwaarden.

Onze promotieafdeling verstrekt u uitgebreide informatie en is gaarne bereid dit in een persoonlijk gesprek verder toe te lichten.

**Nieuwe Rijn 13, 15-16 Postbus 24 2300 AA Leiden
Tel. 071-144146**